

ONSEKİZİNCİ VE ONDOKUZUNCU YÜZYILLARDA KAMUSAL ALAN-ÖZEL ALAN İKİLEMİ VE BASININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Arş. Gör. Erdal DAĞTAŞ*

ÖZET

Bu çalışmada, 18. yüzyıl "burjuva kamusal alanı" nın oluşumuyla birlikte, 19. yüzyılda "kamusal alan"ın yapısal dönüşümü analiz edilmiştir. "Kamusal alan-özel alan" ikileminin sözü edilen yüzyıllarda kazanmış olduğu anlamlara işaret edilirken, bu ikilemin tarihsel arka planına yer verilmesi (Eski Yunan, Roma ve feodal dönem) uygun görülmüştür. Özellikle Habermas tarafından idealize edilen 18. Yüzyıl burjuva kamusal alanına ve dönemin yazılı basınına yönelik eleştiriler, yapılan çalışmanın genel çerçevesini oluşturmuştur. Burjuva kamusal alanı, 19. yüzyıldan itibaren kapitalist ekonomik gelişimin neden olduğu dengesizliği düzeltmek üzere devlet müdahalesinin artmasıyla dönüşüme uğramıştır. Kamusal ve özel alan arasında sınır çizilebilmenin zorlaştığı bu dönüşümde, yeni gelişen kitle iletişim araçlarının da etkisi olmuştur. Bu anlamda, 19. ve 20. yüzyıllarda kamusal alanın parçalanması ya da yok olmasının aksine alternatif kamuların sayısı artmıştır.

GİRİŞ

Gerek Türkiye’de gerekse Batı’lı toplumlarda “kamusal alan” kavramı modern dönemde tartışılan konuların başında gelmektedir. Bu tartışmaya farklı gerekçelerle değişik çevreler ve düşünce akımları katılmakta, kamusal alanın yarattığı sorunlara dikkatleri çekmektedirler. Bu tartışmaların arka planında, “kamusal alan” kavramının ne anlama geldiğine ilişkin bir saptamanın yapılması gerekiyor.

Bu çalışmada öncelikle, kamusal alan-özel alan ikileminin tarihsel süreçte kazandığı anlamlar ve dönüşümler göz önünde bulundurularak, dönemler arası karşılaştırma yapma olanağı sağlanmıştır. Antik Yunan’dan 19.ve 20.yüzyıla uzanan tarihsel sürecin ele alındığı çalışmada, 18.yüzyılın toplumsal dinamiklerine “burjuva kamusal alanı”nın oluştuğu yüzyıl olması açısından daha fazla yer verilmiştir. Benzer önem, “kamusal alanın dönüşümü”nün yaşandığı 19.yüzyıla da verilmiştir. Sözü edilen dönemlerde, kamusal alanın oluşturulmasında ve dönüştürülmesinde önemli bir görevi üstlenen basının gelişimi de bağlantılı olarak

* Gazi Üniversitesi, İletişim Fakültesi

irdelenmiştir. Özellikle Jürgen Habermas'ın "Kamusallığın Yapısal Dönüşümü" ve Richard Sennett'in "Kamusal İnsanın Çöküşü" adlı eserlerin bakış açıları, bu çalışmanın şekillenmesinde destek sağlamıştır.

KAMUSAL ALAN-ÖZEL ALAN İKİLEMİ ÜZERİNE TARİHSEL BİR BAKIŞ

Antik Yunan Dönemi

Dar anlamda kamusal alan, siyasal alanın (devletin) karşılığı olarak kullanılmaktadır. Terimin bu dar kullanımına ilk kez eski Yunan'da rastlanılmaktadır. Yunan şehir-devletinde (polis), kamusal alan ile siyasal alan özdeştir. Aristoteles'e göre şehir-devlet (kamusallık), kendi kendine yeterli en mükemmel toplum biçimidir (Canatan, 1998:8).

Eski Yunan'da kamu ile özel arasında katı bir ayırım bulunmaktaydı. Kamu hayatı, pazarda yurttaşların biraraya geldikleri ve kendi kendilerini temsil ettikleri komitelerde ortaya çıkıyordu. Bu komiteler -onyedinci yüzyıl burjuva kamusalılığıyla paralel bir şekilde- katılan yurttaşların birbirlerine eşit olarak davrandıkları ve toplum ile ilgili sorunları tartıştıkları bir zemindi. Özel alanda ise Yunan yurttaşı bir aile reisi olarak bir gerekliliği yerine getirse bile varoluşunu kamu ile, kent ile birlikte tanımlıyordu. Başka bir deyişle, yurttaş görüşünü, kimliğini kendi özel alanında kazanmıyordu (Ergene, 1994:78). Aile ve akrabalık ilişkilerinin geçerli olduğu özel alanda, eşitsizlik ve hiyerarşik ilişkiler vardır. Aristoteles'in yukarıda sözü edilen tanımlamasıyla, erdem toplumu olarak gördüğü kamusal alanı, özel alana öncelediği açıktır. Ancak o, özel alanda geçerli olan birtakım erdemlerin kamuoyu ve ahlakını da etkileyeceğine inanıyordu.

Habermas (1997:60-61)'a göre de, Yunan şehir devletinde özgür vatandaşların ortak kullanımına açık (koine) polis'in alanı, tek tek insanlara ait (idia) oikos'un alanından ayrılmıştır. Kamusal hayat, bios politikos, pazar meydanında, agora'da sürer. Yunanca'da özel alan eve bağlıdır; dolaşım halindeki bir servete veya emek gücüne sahip olmak, ev ekonomisi ve aile üzerindeki egemenliğin ikamesi olamaz. Hayatın yeniden üretimi, kölelerin yönetimi, kadınların verdiği hizmet, kısaca doğum ve ölüm evin çatısı altında sürer. Kamu ise özel alanın karşısında bir yerde özgürlük ve istikrarı temsil eder. Kamu aynı zamanda herşeyin görünür olduğu mekandır; eşitler arasında çatışma kamusal mekamlarda olur ve gerçek özünü bürünür.

Roma Dönemi

Roma'da kamusalın “res publica” ile ifade edilmesi, eski Yunan'dan pek farklı olmayan bir biçimde, aralarında aile bağı ya da yakın bağlar olmayan insanlar arasındaki birliktelik ve karşılıklı taahhüt bağlarını temsil eder; aile ve arkadaşlık bağlarından çok bir kitleye, bir halka, politik bir uygulamaya ilişkin bağlıdır (Sennett, 1996:16).

Habermas (1997:61)'a göre, Ortaçağ boyunca, kamusal-özel kategorileri ile kamu, Roma hukukunun tanımları çerçevesinde res publica olarak gelenekselleştirilmiştir. Bu kategorilerin hukuk tekniği bakımından yeniden etkili bir uygulaması ise doğal olarak modern devletin ve ondan ayrılan burjuva toplumunun oluşumuyla gerçekleşebilmiştir.

Sennett (1996:15-16) ilginç bir biçimde bugünkü kamusal ile Romalılar'ın kamusal hayatları arasında paralellikler kurmaktadır. Sennett'e göre Augustus dönemi sona ererken, Romalılar kamusal yaşamlarını resmi bir zorunluluk olarak sürdürmeye başladılar. Kamusal törenler, merkezi devasa devletin askeri gereklilikleri ve mahremiyetin sürdürdüğü aile çevresi ve özel alan dışında kalan öteki Romalılarla ritüel ilişkilerin hepsi birer görev haline geldi. Bunlar Romalılar'ın res publica'nın kurallarına boyun eğerek daha çok edilgen bir ruh haliyle giderek daha az inançla katıldıkları görevler haline geldiler. Zaman içinde Roma'nın kamusal hayatı böylesine bir cansızlaşmaya uğrarken, insanlar iç enerjilerini biriktirip boşaltacak yeni alan arayışlarına girdiler, yeni inançlar keşfetmeye başladılar. Kendi dışındaki dünyadan ve onun ürkütücü alan ve kurumlarından kaçış çeşitli mistik yönelimlerin de etkisiyle Romalıların Hıristiyanlık'la buluşmasını sağlamış oldu. Bu bilgileri verdikten sonra Sennett (1996:16) günümüz kamusal yaşamına ilişkin şu açıklamalarda bulunur:

“Günümüzde de kamusal yaşam resmi bir yükümlülüğe dönüşmüştür. Çoğu yurttaş devletle ilişkilerine teslimiyetçi ve kanıksayıcı bir ruh haliyle bakmaktadır. Ama kamunun bu zayıflaması, politik faaliyetlerden çok daha geniş bir alanı ilgilendiriyor...”.

Kısacası, Roma döneminde de kamusal alan ile özel alan arasındaki ilişki hiyerarşik bir ilişkidir ve bu ilişkide kamusal alan diğerini belirleyicidir.

Feodal Dönem

Mc Neill'e göre Roma İmparatorluğu kendine bağlı halklara iradesini zorla kabul ettirebilecek merkezden yönetilen güçlü bir devletti. Roma İmparatorluğu'nun M.S.476'da yıkılışının ardından kurulan feodal krallıklar aynı

derecede güçlü merkezi yönetimler kuramadılar. Derebeyleri ve imtiyazlı şehirler kendi başlarına buyruk oldular. Böylece ortaya çıkan ancient regime (1) ya da feodalizm (2) döneminde siyasal otorite boşluğu yaşanmış ve ayakta kalan tek kurum olan Hıristiyan Kilisesi temsil ettiği ruhani otoriteyle bu boşluğu doldurmuştur. Hıristiyanlığı benimseyenler fetihleriyle Hıristiyanlığın hükümlerlik alanını bütün Kuzey ve Orta Avrupa'ya doğru genişletmeye başlamışlardır. Tüm Ortaçağ boyunca Avrupa coğrafyasında yapılan savaşlar birleştirici tek kurum olan Hıristiyanlık içinde bir önderlik mücadelesi gibi görünse de aslında ekonomik, dolayısıyla dünyevi bir iktidar savaşına sahne olmuştur. Bu mücadelenin tarafları da birbirleriyle yetki, ayrıcalık ve iktidar için mücadele eden Papalık, monarşik krallıklar, feodal beyler, her dereceden yerel toprak sahipleri ile kasabalar hatta kabilelerdir (Aktaran Alankuş-Kural, 1995:19).

Hıristiyanlığın ve feodalite rejiminin Avrupa kıtasına yayılmasıyla birlikte kamuoyunun siyasal etkinliği çok zayıfladı. Halk siyasal alanda mutlakiyetçi sistemlere, dini bakımdan da skolastik doğmalara boyun eğdi. Krallarla işbirliği halindeki kilise, dogmatik eğitim sistemiyle etkili bir baskı rejimi oluşturmaya olanak sağladı. Monarşik kralların baskısı ve ruhani otoriteyi temsil eden Hıristiyan Kilisesi'nin karşısında "kamusal yaşam" diye bir şey kalmadı. Ortaçağdaki bu koşullarda kamuoyunun varlığından söz etmek mümkün değildi (Atabek ve Dağtaş, 1998:148).

ONSEKİZİNCİ YÜZYIL AYDINLANMA DÖNEMİNDE KENT YAŞAMI, KAMUSAL-ÖZEL ALAN AYRIMI, BURJUVA KAMUSAL ALAN VE YAZILI BASIN

Aydınlanma Döneminin İzdüşümleri

Burjuva sınıfının ortaya çıkışı ve kentlerin canlanması Rönesans (1300-1600) ve Reform (1520-1660) hareketleri ile ortaya çıkan zihinsel aydınlanmanın önünü açmıştır. Rönesans ve Reform hareketleri kilisenin insanların tutum ve davranışlarını etkilemesinin kaldırılmasında önemli rol oynayarak kamuoyu olgusunun ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır. Bu nedenle kamuoyu kavramı daha çok Aydınlanma Dönemi'nin (1650-1800) bir ürünüdür. 18.yüzyıla birlikte açık bir şekilde ifade edilmeye başlanan kamuoyu kavramının ortaya çıkmasında dönemin liberal düşünürleri Hobbes, Locke ve Rousseau'nun önemli katkıları olmuştur.

18.yüzyıl Avrupa'sının başka bir deyişle Aydınlanma Dönemi'nin toplumsal koşullarını birkaç yüzyıl öncesinden hazırlayan unsurlar arasında nüfus artışı, matbaanın icadı, kentlerin büyümesi, eğitimin yaygınlaşması, ticaret ve sanayinin gelişmeye başlaması, gazetelerin yaygınlaşmaya başlaması, üretim ilişkilerinin

değişmeye başlaması, ücretli emeğin ve para ekonomisinin ortaya çıkması sayılabilir. Doğal olarak 18.yüzyıl Avrupa'sının toplumsal koşullarını hazırlayan nedenler arasında burjuva sınıfının esas olarak kendisi için verdiği bireysel hak ve özgürlükler mücadelesi de göz ardı edilemez. Burjuvazinin mücadelesini verdiği başlıca hak ve özgürlükler arasında mülk edinme ve onu koruyabilme, ticaret yapabilme, yerleşme ve seyahat edebilme, ticari ayrıcalıklardan yararlanabilme ve en önemlisi de oy kullanabilme sayılabilir (Atabek ve Dağtaş, 1998:149).

Onsekizinci Yüzyıl Avrupa'sında Kent Yaşamı

1750'de Batı dünyasının en büyük kenti Londra'ydı ve ardından da Paris geliyordu. Avrupa'nın diğer kentlerinin hemen hepsi Londra ve Paris'e göre çok küçüktü. Kentler geliştikçe saraydan ve kralın denetiminden ayrı olarak gelişen toplumsal yaşam içindeki sosyal hareketlilik insanları biraraya getirdi. Merkezini büyük kentlerin oluşturduğu kamusal alanda çok çeşitli toplumsal gruplar biraraya gelme olanağı buldu. Bu dönemde kent içinde büyük parklar, dinlenme ve gezinti amacıyla dışarıya çıkan insanlara uygun sokaklar yapılıyordu. Tiyatro ve opera salonlarını artık eskiden olduğu gibi aristokratlar değil, satın aldıkları biletlerle kamu kesimine mensup insanlar dolduruyordu. 18.yüzyılın kentlerindeki pazarlar da Ortaçağ sonlarındaki ya da Rönesans dönemindekilere hiç benzemiyordu. Pazarlarda satıcılar birbirleriyle rekabet halindeydiler. Sürekli değişen ve kim olduklarını pek bilmedikleri müşterilerin ilgisini çekebilmek için aralarında yarışıyorlardı. 18.yüzyılın büyük kentlerinde yaşayan insanlar giyim, kuşam ve tavırlarıyla da önceki dönemlerden çok farklıydı (Sennett, 1996:33-35).

Sennett (1996:70) 18.yüzyılın kent yaşamından söz ederken burjuva sınıfı için de şunları söylemektedir:

“18.yüzyıl kentlerine ilişkin hiçbir incelemenin kent burjuvazisinin analizinden kaçınması mümkün değil; çünkü burjuvazi o kentlerin yöneticisi, yasa koyucusu, mali dayanağı ve nüfusunun dışı dokunur bir kesimini oluşturuyordu. Dahası, ‘burjuvazi’ terimi ‘orta sınıf’ teriminden çok daha kapsamlıdır. ‘Orta sınıf’, toplumsal konumlar merdiveninde orta sıralarda oturan birini anlatır; o kişinin oraya nasıl geldiği hakkında bir fikir vermez. ‘Burjuvazi’ ise o kişinin, feodal olmayan, idari ya da ticari bir iş yaptığı için o mevkiyi işgal ettiğini anlatır; bir malikanenin kahyası toplumun orta kesiminde yer alabilir, ama burjuvaziye ait değildir. 18.yüzyılın kentlerinde burjuvazi, elbette ekonomik işlevleri, kendilerine bakışları ve ahlaki değerleri bakımından 19.yüzyıl burjuvazisi ile aynı değildi; ancak bu tür ayrımlar bir sınıf içindeki değişimlerle ilgilidir”.

Aydınlanma Döneminde Salonlar ve Kahvehaneler

17.yüzyılın sonları ile 18.yüzyılın başlarında Fransa'da salonlar, İngiltere'de kahvehaneler ortaya çıkmaya başladı. Her iki başkentte de bu mekanlar insanlar için başlıca bilgilenme ve haberdar olma yerleriydi. İnsanların biraraya geldiği bu yerler gazetelerin okunduğu, edebi eserlerin ve diğer sanatsal etkinliklerin tartışıldığı başlıca mekanlar haline geldi. 18.yüzyılın ilk on yıllık döneminde Londra'da 3000'den fazla kahvehane vardı. 18. yüzyılın başında Londra'daki kahvehane sahipleri gazeteleri kendileri basıp yayımlamaya başladılar. Hatta 1729'da gazete yayımcılığı alanında tekel hakkı elde edebilmek için İngiliz hükümetine başvuruda bulundular (Sennett, 1996:111). Kahvehanelere sadece edebiyatla ilgilenen okumuş kesimler ve aristokratlar değil orta sınıfa mensup insanlar, sanatkarlar ve küçük esnaf bile gidebiliyordu.

18.yüzyılda Paris'teki salonlarda ve Londra'daki kahvehanelerde insanlar sohbet eder, gazete okur ve çeşitli konularda tartışır. Bu arada insanlar arasındaki mevki farklılıkları geçici olarak askıya alınır. Salonlardaki ve kahvehanelerdeki her insanın, tanınan ya da tanınmasın bir diğeriyle konuşmaya, bir konuda yetkin olsun ya da olmasın istediği konuda fikir yürütmeye hakkı vardır. Salonlarda ve kahvehanelerde konuşurken bir diğeri insanın toplumsal konumundan söz etmek dahi hoş karşılanmazdı, çünkü böylesi bir hareket sohbetin özgür akışını engelleyebilirdi (Price, 1992:9). 18.yüzyıl insanların toplumsal konumlarının son derece önemli olduğu bir çağ olmasına rağmen salonlarda ve kahvehanelerde oturan insanlar arasında öyle bir ayırım söz konusu değildi (Sennett, 1996:111).

Londra'da kahvehanelerin yaygın olmasına karşın Fransa'da salonlar oldukça seyrek. 18.yüzyıl Paris'indeki büyük yazarların hepsi temel düşüncelerini öncelikle akademik ortamlarda ve bu salonlarda ortaya koyuyorlardı. Salonlar ilk yayımlama tekeline de sahiptirler. Çünkü müzik alanında olanlar da dahil olmak üzere her eser önce salonlarda sunulur ve meşhurlaşıyordu. Bu gelişim salon tartışmalarını, sanatçıları himaye eden soylulara verilen bir hizmet olmaktan çıkarmıştı (Habermas, 1997:103).

Paris ve Londra'da çok sayıda siyasal içerikli edebi eserin basılması ve onların salonlarda ve kahvehanelerde çok boyutlu bir şekilde tartışılmasıyla meydana gelen özgür bilgi alışverişi ve eleştiri ortamı, kamunun siyasal olaylarla ilgilenmesine de yol açtı. Başka bir deyişle, burjuvazi saraya karşı liberal eleştirilere de başlamış oldu.

17.yüzyılın ikinci yarısında ve 18.yüzyılda, başka bir deyişle Aydınlanma Döneminde kamuoyunun, sosyal ve siyasal eşitlikten yana olduğu ve rasyonel

düşünceler etrafında oluştuğu ileri sürülüyordu. Bunun nedenleri şöyle sıralanabilir (Price, 1992:10):

- Kamuoyunun oluşmasında tartışmalar herkesin katılımına açıktı ve özgür bir tartışma ortamı vardı.
- Bu tartışmalarda toplumun genel iyiliği amaçlanıyordu. Yoksa tartışmalar bireysel çıkarların çatışmasından kaynaklanıyordu.
- Tartışmalarda asıl olarak düşüncelerin olgunluğuna ve akla uygun çözüm önerileri getirip getirmediğine önem veriliyordu. Kişilerin sosyal statülerinin, siyasal ve ekonomik güçlerinin tartışmaları biçimlendirmesine izin verilmiyordu.
- Doğru yargılara ulaşmayı sağlayacaksa, tartışmalarda siyasal olaylar ve bunların sonuçları kamuoyuna açıklanarak tartışma aydınlatılmak zorundaydı.

Onsekizinci Yüzyılda Kamusal- Özel Alan Ayrımı ve Burjuva Kamusal Alanın Oluşumu

Kamusal ve Özel Alan Ayrımı

Bugünkü anlamıyla özel ve kamusal alanların birbirinden ayrılması 18.yüzyılda kapitalist ekonomik gelişmelerin başlamasıyla birlikte ulusal ve bölgesel devletlerin ortaya çıkması ve feodalizmin temellerinin sarsılmasıyla mümkün olmuştur.

Sennett (1996:35) 18.yüzyılın büyük kentlerinde kamusal ve özel yaşam arasındaki ayrımı şöyle anlatmaktadır:

“18.yüzyıl büyük şehirlerinde insanlar düşünce ve inançlarıyla da kamusal yapının ne olup olmadığını anlamaya ve tanımlamaya çalıştılar. İnsanlar kamusal alanda yabancılara karşı mesafeli bir tutum sergilerken aile içinde, bir başka deyişle özel yaşamında doğal davranıyordu. Şehir yaşamının beraberinde getirdiği kamusal ve özel yaşam ayrımında özlü ifadesini bulan medeni talepler ile doğal talepler arasındaki gerilim yalnızca çağın yüksek kültürüne nüfuz etmekle kalmamış, sıradan yaşam alanlarına bu yayılmıştır. Kamusal yaşam ve özel yaşam arasındaki ayrılık çocuk yetiştirmeye ilişkin kılavuzlarda, ahlaki yükümlülükler üzerine yazılmış eserlerde ve kamuoyunun insan haklarına ilişkin inançlarında ortaya çıktı. Artık, kamusal ve özel yaşam alanları beraberce, günümüzde toplumsal ilişkiler evreni diye adlandırabileceğimiz şeyi oluşturuyordu”.

18.yüzyılın sonundan itibaren temsili kamunun bağlı olduğu feodal güçler, kilise, krallık ve feodal beyler ayrışma sürecine girerler. Kilisenin konumu Reform hareketiyle belirlenir. Kilisenin temsil ettiği tanrısal otoriteye bağlılık, başka bir deyişle inanç ve ibadet özel bir meseleye dönüşür. Din özgürlüğü denen şey, tarihsel olarak ilk özel özerklik alanını güvence altına alır. Krallık otoritesinin ayrışmasına damgasını vuran ilk gelişme ise bütçenin feodal beyin özel mülkünden ayrılmasıdır. Böylece, kamunun (devletin) kurumlarını oluşturan bürokrasi, ordu ve kısmen de yargı saray karşısında nesnelleşirler. Zümreler bakımından egemenliğe yönelik unsurlar (burjuvazi, feodal beyler) kamu erkini içeren organlara, meclise ve parlamentoya dönüşürler. Şehirlerdeki ve kırsal kesimdeki mesleki zümreler de devletin karşısında yer alacak olan “burjuva toplumu”nun alanına dönüşürler (Habermas, 1997:70-72).

Özetle temsili kamusalılık, günümüzdeki niteliğini kazanıncaya kadar burjuva sınıfının belirleyici olduğu çeşitli dönüşümlere uğramıştır. Bu dönüşümün evreleri şöyle sıralanabilir (Alankuş-Kural, 1995:28-29):

- Ortaçağın başlarına kadar özel alanın bir parçası olan ekonomik faaliyet alanı (işlik) ev'in alanından ayrılmıştır.
- Ortaçağın en önemli ruhani ve siyasal temsil kurumu kilisenin otoritesi ile kralın dünyevi otoritesi arasındaki çatışmada kilise siyasal otorite alanını terk etmiştir. Böylece, din ve ibadet siyasal/kamusal alandan ayrılarak özel yaşam alanına ait işlerden sayılmaya başlamıştır.
- Gelişen burjuvazi ekonomik faaliyetlerin düzenlenmesi için önce kentlerin özerk yönetime kavuşmasını daha sonra da yine aynı nedenden dolayı bu kentlerin bir başkent etrafında birleşmesini dayatmıştır. Bu, burjuvazinin de içinde belirli ölçüde temsil edildiği ulusal meclislerin oluşmasına yol açmıştır. Böylelikle temsili kamusalılık kralın şahsından, kurumları (bürokrasisi, ordusu, yargısı, yasama ve yürütmesi) ile artık onu aşan bir devamlılığı olan devlete geçmiştir. Artık yönetilenler için hukuk kurallarının varlığından söz edilebilir olmuştur.
- 18.yüzyılın başından itibaren burjuvazi tek başına iktidar olmak için güçlü bir muhalefet yapmaya başlayınca kamusalın anlamı bir kez daha dönüşmüş ve bugünkü kullandığımız sivil anlamını kazanmıştır. Kamusal olan, kendini siyasal olandan koparmıştır.

Burjuva Kamusal Alanının Oluşumu ve Burjuva Kamuoyu

Habermas, kamu erkinin (devlet gücünün) kültürel-siyasal karşıtı olarak 17. ve 18.yüzyıllarda ortaya çıkan burjuva kamuoyunun oluşturduğu platformu “burjuva kamusal alan” diye adlandırmaktadır. Burjuva kamusal alan görece olarak küçük ölçekli ve bağımsız yazılı

basının gelişmesiyle ortaya çıkan kitlesel iletişimin teşvik ettiği bir iletişim ve tartışma alanıydı. Habermas'a göre burjuva kamusal alan, "devlet otoritesinin eleştirilebildiği, devletin de enforme edilmiş ve muhakeme edebilme gücüne sahip bir kamunun önünde kendini savunabildiği bir forum oluşturmaktaydı" (Thomson, 1997:241-262).

Burjuva kamusal alanı 17.ve 18.yüzyıllarda Paris ve Londra'nın salon ve kahvehanelerinde başlangıçta edebiyatla ilgili tartışmaların yapıldığı bir alan olarak ortaya çıkmıştır. Daha sonra bu mekanlar doğrudan siyasal sorunların tartışıldığı bir kamu alanı haline gelmiştir. Aynı dönemde ortaya çıkan gazete ve dergiler bu tartışmaları daha kolay yapılı hale getirmiştir. Özellikle 18.yüzyıl boyunca giderek toplumsal sorunları tartışma ve siyasal görüşleri aktarma çabası içine giren basın, devlet kurumlarının faaliyetlerinin sürekli olarak yorumlandığı ve eleştirildiği bir alan haline gelmiştir.

Thomson (1997:243-244) 18.yüzyılda ortaya çıkan "burjuva kamusal alan" ve "burjuva kamuoyu" hakkında şu görüşleri dile getirmektedir:

"Burjuva kamusal alan prensipte bütün özel kişilere açık olmasına rağmen, pratikte bu açıklık sadece nüfusun belirli bir kesimiyle sınırlı kalmıştır. Kamusal alana katılımı belirleyen başlıca ölçütler mülkiyet ve eğitim düzeyidir. Böylece kamusal alan pratikte 18.yüzyıl eğitilmiş burjuvalarının kamusudur... Burjuva kamusal alan tasarımı;... özel alan ve devletin kamusal otorite alanından ayrı bir forumda, eşitler olarak biraraya gelerek eleştirel tartışma ve akılcı bir muhakeme ile kamuoyu oluşturmaya muktedir bir vatandaşlar topluluğu düşüncesini doğurmuştur".

Ancak herkese açık, katılımcı, eleştirel ve özgür tartışma platformu olarak burjuva kamusal alanı (bakınız Tablo 1), 18.yüzyıl Avrupa'sının uygun tarihsel koşullarında bile hiçbir zaman tam olarak gerçekleşmemiştir. 19.ve 20.yüzyıllarda ise radikal bir şekilde dönüşüme uğramıştır.

Tablo 1:Burjuva Kamusal Alan

Özel Alan	Burjuva Kamusal Alanı	Kamu Otoritesi Alanı
Sivil toplum (ekonomik üretim ve değişim alanı)	Siyasal Kamu	Devlet
Yakınlık ilişkileri alanı (çekirdek aile)	Edebi Kamu	Devlete ait diğer kurumlar Alanı

Kaynak:Habermas, 1997, s.97’ den uyarlanmıştır.

Habermas tarafından idealize edilen burjuva kamusal alanının oluşmasında belli bir değer atfettiği yazılı basın eşdönemdeki gelişiminin ele alınması, çalışmanın konusu açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Özellikle bu dönem basını üzerine yapılan son araştırmalar, Habermas’ın olumlu irdelemelerinin aksine, 18.yüzyıl basınına yönelik eleştiriler yöneltmektedir.

Burjuva Kamusal Alanı-Yazılı Basın İlişkisi ve Döneme Yönelik Eleştiriler

Habermas 18.yüzyıl kamusal alanının esas olarak yüz yüze niteliğini öne çıkarıp, bu nedenle de çeşitli kamusalılıkların ortaya çıkışı ile kamusal mekanlar arasında doğrudan ilişki kurmakla birlikte, 18.yüzyıla bir önceki yüzyıla kıyasla önemli bazı değişikliklerle giren gazetelere de eleştirel bir politik tartışma ortamının oluşmasında önemli bir rol yükler.

18.yüzyılın başlarından itibaren gazeteler içerik olarak politikleşirken çeşitli kamusal mekanlarda öbelenmeye başlayan eleştirel tartışma gruplarının birbirleriyle ilişkiye geçmelerini sağlayarak Habermas’ın yekpare olarak tasarladığı burjuva kamusal alanının ve de bu kamusal alanda ortaya çıkan ortak kanaatlerin – kamuoyunun- temelindeki kamusal tartışma ortamının zeminini oluşturmuşlardır.

Elley’e göre Habermas’ın sözü edilen döneme ilişkin düşüncelerinden çıkarılabilecek en önemli husus, “toplumun çoğunluğunun kanaatleri” olarak tarif edilen kamuoyunun ortaya çıkmasında 18.yüzyıl basını ile basının kamusal otoriteden bağımsızlaşması için verilen mücadelenin oynadığı rolün bir kez daha tespit edilmesidir. Dönemin basınının oynadığı rollerle ilgili olarak belirtilmesi gereken başka önemli bir husus da gazetelerin, enformasyon alışverişi sağlamanın dışında, eleştirel burjuva kamusunun da “orta sınıf kamusu” marifetiyle siyasal

faaliyetlerin yeni bir biçim ve kurumsallık kazanmasına yol açmasıdır (Aktaran Alankuş-Kural, 1995:53).

Bununla birlikte, Habermas'ın idealize ettiği 18.yüzyıl basınıyla ve de aracılık ettiği kamusal tartışma ortamı ile ilgili olarak göz ardı ettiği başka hususlara da dikkat çekilmelidir.

İlk olarak, Habermas'ın burjuva kamusal alanıyla çok fazla ilgilendiği ve diğer (plebisist) söylemler ve aktiviteleri, radikal gazeteleri ve bunların burjuva kamusalılığı üzerindeki etkilerini göz ardı ettiği gözlenmektedir. Eley'in de belirttiği gibi burjuva kökenli olmayan, popüler toplumsal ve politik hareketler, burjuva kamusalılığının bir parçasını oluşturmadıkları gibi burjuva kamusalılığına benzer kurumsal ve örgütsel bir yapıları da yoktur. Tersine, burjuva kamusal alanı ve popüler sosyal hareketler, gelişen kapitalizmin niteliğinden dolayı çelişkili ve düşmanca bir ilişki içindeydiler; burjuva kamusalılığı kraliyet gücüyle olduğu gibi aşağı sınıfları içeren halkçı bir söylemle de çatışıyordu. Dolayısıyla sivil toplumu, Habermas'ın düşüncelerinin aksine, çelişkili görüşlerin ve çıkarların çatıştığı, farklı kamusalılıkların daha fazla güç, daha iyi bir konum için diğerleriyle mücadele ettiği bir arena olarak görmek gerekmektedir (Ergene, 1994:80).

Bu anlamda, 18.yüzyılın yegane medyası, sadece Habermas'ın sözünü ettiği ulusal ölçekli gazeteler ile yerel temelli dergiler değildir. Eley'e göre, İngiliz radikal entellektüelleri, küçük burjuvalar ile burjuvaların dışında kalan toplumsal kesimlerle ilişkiye geçerek onların geleneksel siyasal mücadele biçimlerinin ve bunun düşünsel temellerinin dönüşmesine neden olurlarken, onlarla iletişime geçmenin aracı olarak kullandıkları medyayla da alternatif/paralel bir basının öncülüğünü yapmışlardır. Kullandıkları medya ise; bir dizi zengin siyasal nitelikli bildiriler, broşürler, siyasal magazinler ve de eğitim seminerlerinin teatral-pedagojik formlara dönüştürülmüş notlarıdır (Alankuş-Kural, 1995:53). Böylelikle 18.yüzyıl "aydınlanmasının" bir başka ürünü olan bu alternatif kamular, aynı zamanda 19.yüzyıl işçi sınıfı hareketinin ve kullandıkları medya da tarihin bütün büyük dönemlerinde önemli bir rol oynayacak olan "alternatif medyanın" müjdecisidir (Alankuş-Kural, 1995:53).

Curran (1994:231)'a göre, radikal basın tarihi üstü örtülü biçimde Habermas'ın tezine üç açıdan meydan okur. Öncelikle, onun mantık kavramlaştırmasını göreceleştirir. Dikkatleri, onun basın temsiliyeti ile ilgili tarihsel betimlemesinde eksik boyut olan sınıf çatışmasına çeker. Ve son olarak, pazar sisteminin kamusal alana toplumsal erişimi süzgeçten geçirmesi konusunda Habermas'ın anlayışının yetersizliğine işaret eder.

Diğer yandan liberal revizyonist tarih Habermas'ın çözümlemesine çok daha önemli bir saldırı gerçekleştirmiştir. Bazı liberal revizyonistler, 18.yüzyıl "bağımsız" basınının mitsel idealleştirmesini eleştirmişlerdir. Onlar, sözü edilen dönem basınının, hizip kavgaları, rüşvet ve ideolojik yönetimden oluşan ince dokunmuş bir ağ içine hapsedildiğine işaret ederler (Curran, 1994:231).

İkinci olarak, 18.yüzyıla dair belirtilmesi gereken başka bir husus, Anderson'ın dikkat çektiği üzere tıpkı ulusal bir dil yaratılmasıyla olduğu gibi, gazete, dergi, kitap basımıyla uğraşan ulusal bir yayıncılık ağının kurulmasıyla, Avrupalı toplumların kendilerini ayrı birer ulus olarak hayal edebilmeleridir. Böylelikle basının işlevinin "eleştirel bir ortak tartışma ortamının/kamuoyunun" ortaya çıkması biçiminde tanımlanıyor olması, Habermas'ın daha önce değinilen kamusal alanı yekpare ve biricik olan ulus-devlet kamusal alanıyla özdeşleştirmesi, dolayısıyla paralel ya da çatışan kamuların varlığını ihmal etmesi ile tutarlıdır (Aktaran Alankuş-Kural, 1995:53).

ONDOKUZUNCU VE YİRMİNCİ YÜZYILLARDA KAMUSAL ALAN VE YENİ İLETİŞİM ARAÇLARININ GELİŞMESİ

Burjuva Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü

Burjuva kamusal alan, 19.yüzyıldan itibaren bir taraftan daha fazla sorumluluk üstlenmeye başlayan müdahaleci devletin gelişimi, diğer taraftan yarı kamusal nitelik taşıyan sanayi kurumlarının çok büyümesi sonucunda daralmaya başlamıştır. Bu gelişmeler özel kişiler arasında kamusal nitelikli tartışmaların sürmesini engellerken, meydanı mevcut kaynaklardan daha fazla pay kapma mücadelesi veren organize çıkar gruplarına bırakmıştır. Burjuva kamusal alan için birer forum oluşturan kurumlar ise ya yok olmuşlar ya da tamamen değişmişlerdir. 17.ve 18.yüzyılın Paris ve Londra'sındaki salon ve kahvehaneler önemlerini kaybetmeye başlarken, dönemin kitle iletişim kurumları ise giderek büyük ölçekli ticari işletmeler haline dönüşmeye başlamıştır. Kitle iletişiminin ticarileşmesi giderek onun kamusal alanın bir aracı olma niteliğini bozdu. Gazetelerin içerikleri tiraj kaygısıyla depolitize edildi, kişiselleşti ve sansasyonel hale getirildi. Böylece, bir zamanlar rasyonel-eleştirel tartışma platformu olan kamusal alan artık sadece kültür endüstrisinin ürünlerinin tüketildiği, dolayısıyla bu endüstri tarafından kontrol edilip biçimlenen alanlardan biri haline getirildi (Thomson, 1997:244-245).

Özetle, 18.yüzyılda ortaya çıkan burjuva kamusal alan, 19.ve 20.yüzyıllarda kitle iletişim araçlarının yarattığı sözde bir kamusal alana dönüşmüştür. Böylece, feodal dönemin kamusal alanının geri geldiğini söyleyen Habermas buna, "yeniden feodalleşme" demektedir (Habermas, 1997:196-201).

Habermas, idealize ettiği 18.yüzyılda ortaya çıkan burjuva kamusal alanın 19.ve 20.yüzyıllarda gelişen kitle iletişim araçları ve özel sektör kuruluşlarının yarattığı ortamda yok olduğunu ileri sürmektedir. Oysa bu yüzyıllarda yaşanan ekonomik ve siyasal gelişmeler sonucu, burjuva kamusunun ve kamu erkinin karşısına alternatif kamular da ortaya çıkmıştır. Böylece yönetilenlerin, başka bir deyişle, tabi kılınanların çeşitli şekillerde kamusal alana girmeleri 19.yüzyılda Batı'nın siyasal sistemini dönüştürerek ona bugünkü "liberal-demokratik" niteliğini kazandırmıştır. Başka bir deyişle, 19.yüzyılda kapitalizm bir yandan dünyada hakim bir ekonomik sistem haline gelirken diğer yandan da bu sisteme muhalif grupların kamusal alana çıkmalarına yol açmıştır. Bu nedenle 19.ve 20.yüzyıllarda kamusal alanın parçalanması/yok olması değil, çoklaşması söz konusudur (Alankuş-Kural, 1997:62).

Aşağıda yer verilen Tablo 2, kamusal ve özel alan ayrımının, 19.ve 20.yüzyıl süresince aldığı biçimi göstermektedir.

Tablo 2:Çağdaş Batı Toplumlarında Özel ve Kamusal Alanlar

ÖZEL ALAN	Ara Kurumlar (Siyasal partiler, baskı grupları, dayanışma dernekleri vb.)	KAMUSAL ALAN
Pazar ekonomisi içinde ve kar amacıyla çalışan özel Mülkiyet konusu ekonomik kurumlar Kişisel ilişkiler ve aile ilişkileri		Devletin sahibi olduğu ekonomik kurumlar Devlete ait veya devlet denetiminde kurumlar (sosyal yardım örgütleri dahil)

Kaynak:Thomson'dan çeviren Alankuş-Kural, 1997:254'den uyarlanmıştır.

Tablo 2'ye göre özel alan, kişisel mülkiyet konusu olan ve pazar ekonomisi içinde kar elde etmek amacıyla çalışan ekonomik örgütler ile kişisel ilişkiler, gayri-resmi ya da resmi aile ilişkilerini kapsamaktadır. Kamusal alan ise ulusal endüstri kuruluşları veya kamu yararına çalışan örgütler gibi doğrudan devletin sahibi olduğu kurumlarla, parlamenter kurumlar, memurlar ve polisler ve özellikle 2.Dünya Savaşı yıllarından sonra hızla artan çeşitli sosyal refah örgütleri olmak üzere, bir dizi devlet ya da yarı-devlet kurumunu kapsamaktadır. Bu ikisinin ortasında ise geniş bir ara kurumlar alanı doğup, gelişmiştir. Söz konusu ara kurumlar ne devlete aittir ne de özel alanın sınırları içine girerler. Kâr amacına değil, üyelerin karşılıklı yararına dayanan yardım örgütleri (dernekler, sendikalar),

siyasal partiler ve belli ortak görüşteki bireyleri biraraya getiren baskı grupları (nükleer silah karşıtı, ekolojik örgütler) veya kooperatif temelde kurulup, işletilen ekonomik örgütler bunlara örnek olarak verilebilir. Aracılık etme işlevine sahip bu kurumlar yasal statüleri açısından devletin dışında, özel nitelikli kurumlardır ancak aynı zamanda yine yasal statüleri ve işleyişleri açısından kar elde etme amaçlı özel örgütlerden de farklılık gösterirler (Thomson, 1997:254-255).

Kamusal Alanın Dönüşümünde Yeni Medyanın Rolü ve Özellikleri

Kamusal ve özel alanın doğası ve bu iki alan arasındaki sınırlar kitle iletişiminin gelişmesiyle belli bir dönüştürme uğramış ve bu dönüşüm modern toplumların siyasal iktidarın ele geçirilip, kullanıldığı, sürdürülmeye çalışıldığı devlet kurumları düzeyinde de etkilerini göstermiştir (Thomson, 1997:253).

Kitle iletişim araçlarının gelişimi, farklı özellikleri olan ve farklı sonuçlar yaratan iki gelişmeye yol açmıştır: Dolayımlanmış kamusal olaylar ve dolayımlanmış özel olaylar. Dolayımlanmış kamusal olaylar, kamusal alandaki kurumsal yapılar içinde meydana gelen olaylardır, ancak teknik bir iletişim aracı tarafından kaydedilmiş bu yüzden de olayın orijinal olarak ortaya çıkışına tanık olmayan bir alıcı topluluğu için erişilebilir duruma gelerek yeni bir statü elde etmişlerdir. Benzer şekilde dolayımlanmış özel olaylar orijinal olarak özel alanda meydana gelen olaylardır, ancak kitle iletişim araçları tarafından kaydedilerek, yayıldıklarından yeni bir statü kazanmışlardır (Thomson, 1997:256).

Kamusal ve özel olaylara medya ile dolayımılarak yeni bir tür kamusalılık kazandırılırken, dolayımlanan olaylara ait deneyimler de artık insanların özel yaşam alanlarında edinilebilmeye başlamıştır. Böylece kitle iletişim araçlarının özellikle de televizyonun gelişimi, dolayımlanan olayların özelleşmiş alımlanması olarak tanımlayabileceğimiz bir sürece yol açmıştır. Kamusal ve özel alanda meydana gelen olaylar, özgün bağlamlarında değil, uzamsal ve zamansal olarak uzak özel yaşamın ev içi mekanları içinde alımlanırlar. Dolayımlanmış olayların özelleşerek alımlanması, söz konusu alımlama eylemi birbirinden uzamsal ve zamansal olarak ayrı yerlerde meydana geldiği için tipik bir parçalanmış alımlamadır. Dolayımlanmış olayların özelleşmiş alımlanması karşılıklı etkileşimle olur. Bu yarı-etkileşimli alımlama süreci ve medya mesajlarının söylemsel olarak işleme süreci olarak adlandırabileceğimiz iki farklı süreçtir (Thomson, 1997:257).

Modern dünyada kamusalılığın ortak bir mevki paylaşımına bağlı olmaktan çıkmasıyla, daha çok olay, daha kamusal (aleni) ve bu kamusalılık da daha çok insan tarafından daha erişilebilir bir duruma gelmiştir. Ancak bazı araştırmalar alımlama sürecinin özelleşmiş ve parçalanmış karakterini modern toplumlarda artık kamusal yaşamın ölmüş olmasının bir işareti saymaktadırlar. Onlara göre bir

zamanlar var olan kamusal alanın ölüm fermanını, kitle iletişiminin gelişiminin bizzat kendisi değil, tek yönlü olarak işleyen mesajları evlerimizin özel alanına akıtan teknik medyanın yaygınlaşması hazırlamıştır. Thomson'a göre, bu görüş genel bir doğruluk taşımakla birlikte, bu alımlamanın toplumsal bir süreç olmadığı anlamına gelmez. Tersine dolayımlanmış mesajların alımlanması süreci, mesajların söylemsel işlenmesi de dahil olmak üzere bir dizi farklı toplumsal eylemi içermektedir. Aynı şekilde kitle iletişiminin, dolayımlanmış mesajların alımlayıcısına göreli olarak çok sınırlı bir cevap verme imkanı tanıması nedeniyle tek yönlü biçimde işlediği de doğrudur. Ancak bu, alımlayıcıların iletişim süreci üzerinde hiçbir kontrolün olmayacağı anlamına gelmediği gibi; alımlama sürecinin –sınırlı ve farklı bir şekilde de olsa- hiçbir katılma biçimi içermemesi anlamına da gelmemektedir. Tersine, alımlama süreci bazı yorumcuların iddia etme eğiliminde olduklarından daha aktif, yaratıcı ve eleştirel bir süreçtir (Thomson, 1997:260).

Sonuç olarak, modern dünyada kamusal alan artık kitle iletişiminin teknik araçlarının ürettiği ve onlar aracılığıyla ulaşılabilir farklı bir aleniyete bağlı hale gelmiştir. Televizyon ve diğer medya, uzamsal sınırları bulunmayan, yüzyüze konuşmalara dayanması gerek olmayan ve özel mekanlarda konumlanmış sınırsız sayıda bireye ulaşılabilir farklı bir tür kamusal alan yaratmıştır. Kitle iletişiminin gelişimi, kamusal yaşam için ölüm çanları çalmak yerine, yeni türde bir kamusal alan yaratmış; çok sayıda insanın kamusal alan deneyimini edinebileceği ve bugün de hâlâ kamusal alan olarak adlandırılabilir alana katılacağı koşulları köklü biçimde dönüştürmüştür. Ancak bu arada kitle iletişiminin gelişiminin yarattığı kamusal alan ya da aleniyet türünün kurumlaşmış siyasal iktidarı kullananlar açısından iki yüzü keskin bir kılıç olduğu da önemle vurgulanmalıdır (Thomson, 1997:261).

SONUÇ

Eski Yunan'dan 18.yüzyıla uzanan tarihsel süreçte kamusal alan-özel alan ayrımı keskin bir biçimde belirlenmişti. Feodal dönemin sonlarına değin uzanan süreçte, kamusal alanda aleniyet kazanmanın ölçütleri belirliydi. Erkek olma, özgür olma, varlıklı olma (toprak sahibi olma) ve soylu olma kamusal alanda söz sahibi olmada genel geçer ölçütlerdi. Feodal dönemde, ruhban sınıfından köylü bir papazın ya da soylu olsa bile varlıklı olmayan bir din adamının kamusal alanda görünürlük kazanmasına imkan yoktu. Kadınlar, çocuklar, köleler ve aşağı sınıftan olanların kamusal alana girişleri engellenmişti.

16.yüzyılda bir yandan ticari kapitalizmin ve kent yaşamının gelişmesi, öte yandan Rönesans ve Reform hareketlerinin sonucunda oluşan burjuva sınıfı toplumsal yaşamda belli bir etkinliğe sahip oldu. Özellikle 18.yüzyılın kent yaşamında, kahvehaneler ve salonlarda biraraya gelen insanlar belli bir tartışma forumu oluşturdular. Bir anlamda "burjuva kamusal alanı"nın temelini attıkları bu

mekanlar; eşdönemde yazılı basın da siyasal bir içerik kazanmasıyla edebi niteliklerinden sıyrılarak siyasal bir renge büründüler. Ancak Habermas tarafından idealize edilen “burjuva kamusal alanı”na ve dönemin yazılı basınına yönelik çeşitli eleştiriler dillendirilmiştir. Öncelikle, bu alana sadece “tahsilli” ve “mülkiyet sahibi” kişilerin girebilmesi ve toplumdaki radikal diğer kamuların göz ardı edilmesi temel eleştiri noktalarından birini oluşturmuştur. Ayrıca idealize edilen yazılı basının bu dönemde hizip kavgaları, rüşvet ve ideolojik olarak yönetimden yana tavır koymaları eleştirilmiştir. Bağlantılı olarak, 18.yüzyılda varlığını sürdüren ve 19.yüzyıla ulaştığı tirajla damgasını vuracak olan radikal basının Habermas tarafından ihmal edilmesi de bir diğer eleştiri noktasını oluşturmuştur.

Sennett (1996)’e göre, hayatın, aile ve yakın dostlar dışındaki parçası olan “kamusal hayat” bir zamanlar “hayat dolu”ydu ve kişiler için çok önemliydi. Yabancılarla duygusal bağlar kurarak insanın oyun yeteneğini çoğaltan, toplumsallaşmasını sağlayan bir kamusal alan vardı. Bütünlüklü ifadesini 18.yüzyıl Avrupa şehirlerinde bulan bu kamusal alan zamanla ağırlığını yitirerek yerini “özel hayat”a bıraktı. Kamusal hayat artık özel hayatın gerektirdiği oranda önemli olmaya başladı.

Burjuva kamusal alan, 19.yüzyıldan itibaren kapitalist ekonomik gelişimin neden olduğu dengesizliği düzeltmek üzere devlet müdahalesinin artmasıyla dönüşüme uğramıştır. Kamusal alanda geniş bir ekonomik ve toplumsal refah örgütleri ağı yaratılmış ya da devlet bu alana da dahil olmuş, böylece kamusal ve özel alan arasında sınır çizilebilir hale gelmiştir. Kuşkusuz bu dönüşümde, yeni gelişen kitle iletişim araçlarının da etkisi olmuştur. Bir anlamda özel alan ile kamusal alanın içiçe geçmesi, özellikle televizyonun yaşama aktarılmasıyla daha da belirginleşmiştir.

Kısacası, 19.yüzyılda kapitalizm bir yandan dünyada hakim bir ekonomik sisteme dönüşürken, öte yandan da bu sisteme muhalif grupların kamusal alana çıkmalarına yol açmıştır. Bu nedenle 19. ve 20.yüzyıllarda, kamusal alanın parçalanması ya da yok olması değil, çöküşü söz konusudur.

DİPNOTLAR

1- Angient regime kavramı, genellikle feodalizmle aynı anlamda kullanılır ve M.Ö.800 ile M.S.1800 yılları arasındaki tarihsel dönemi ifade eder. Bazı yazarlar ise angient regime kavramıyla, ulusal düzeydeki ticaret burjuvazisinin ve idari bürokrasinin ayakta kalmaya çabalayan feodal ayrıcalık sahipleriyle yan yana gelişmekte oldukları 18.yüzyılı anlatırlar (Özellikle o dönemdeki İngiltere ve Fransa için).

2- Feodalizm, siyasal gücün merkezi olmayan, yerel derebeylerinde odaklanması durumunda ortaya çıkan idare biçimidir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Alankuş-Kural, S. (1995). “Temsili Kamuoyu”. Ankara: Yayımlanmamış Eser.

Atabek, N. ve E. Dağtaş (1998). **Kamuoyu ve İletişim**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Canatan, K. (1998, Şubat). “Bir Paradigma Sorunu Olarak Kamusal Alan-Özel Alan İkilemi”. **Sözleşme**. 4. 8-11.

Curran, J. (1994). “Kamusal Bir Alan Olarak Medyayı Yeniden Düşünmek”. Çev: S. İrvan. **İLEF Yıllık’93**. Ankara: A.Ü. İletişim Fakültesi Yayınları. 215-243.

Ergene, B. (1994, Haziran). “Habermas ve Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü”. **Mürekkep**. 1. 77-80.

Ergüder, A. (1993). **Uygarlık Tarihi**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını.

Habermas, J. (1997). **Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü**. Çev: T. Bora ve M. Sancar. İstanbul: İletişim Yayınları.

Price, V. (1992). **Public Opinion**. New York: Sage Publications.

Sennett, R. (1996). **Kamusal İnsanın Çöküşü**. Çev: S. Durak ve A. Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Thomson, J. B. (1997). “Kamusal Alanın Dönüşümü”. Çev: S. Alankuş-Kural. **İLEF Yıllık’94**. Ankara: A.Ü. İletişim Fakültesi Yayınları.